

Про роль і значення принципів права соціального забезпечення у формуванні соціальної політики Української Держави

Остапенко Л. О.¹, Шардакова А. С.²

Опубліковано	Секція	УДК
14.03.2024	Право	340.12

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10818000>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Аннотація. Соціальне забезпечення є важливою складовою сучасного суспільства, оскільки воно забезпечує безпеку, гідність та захист основних соціальних прав для кожного громадянина. Ця система сприяє підтримці економічно вразливих верств населення, зменшенню соціальних нерівностей та забезпеченню рівних можливостей для всіх.

Соціальне забезпечення населення України є важливим інструментом у зміцненні стабільності та забезпеченні соціальної справедливості, особливо в умовах правового режиму воєнного стану.

В умовах військової агресії російської федерації на Україну, аналіз принципів соціального забезпечення є актуальним за своїм змістом і призначенням. Зростання соціальних викликів, негативні демографічні зміни та економічні кризи вимагають постійного вдосконалення системи соціального захисту.

Невід'ємною складовою цього процесу є розуміння та використання принципів права соціального забезпечення як основних принципів, що визначають правову базу цієї сфери.

Пропонується аналіз сутності та ролі принципів соціального забезпечення у сучасному законодавстві та практиці. Розглядаються загальні та галузеві принципи, їх вплив на формування соціальної політики з метою забезпечення справедливості в сфері соціального захисту.

У статті шляхом порівняння принципів соціального забезпечення з загальними принципами права, визначається їх співвідношення та відмінності. Висвітлюється галузевий вплив принципів на законодавчий процес та правозастосовну практику, а також їхня роль у забезпеченні державної гарантії прав громадян на соціальне забезпечення.

Дослідження цієї теми стане корисним джерелом інформації для науковців, практиків та всіх, хто цікавиться сучасними тенденціями у сфері соціального захисту.

¹ професор кафедри цивільного права та процесу Навчально- наукового інституту права, психології та інноваційної освіти, доцент, Національний університет «Львівська політехніка»

² студентка II курсу бакалаврату, Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»

Саме ця дослідницька робота допоможе краще зрозуміти сутність та значення соціального захисту, а також сприятиме формуванню ефективних стратегій управління соціальною політикою, особливо в умовах військової агресії Росії.

Ключові слова: безробіття, галузеві принципи, принципи права, соціальне забезпечення.

On the role and importance of the principles of social security law in the formation of social policy of the Ukrainian State

Annotation. Social security is an important component of modern society, as it ensures the safety, dignity and protection of the basic social rights of every citizen. This system contributes to the support of economically vulnerable segments of the population, the reduction of social inequality and the provision of equal opportunities for all.

Social security of the population of Ukraine is an important tool in strengthening stability and ensuring social justice, especially under the legal regime of martial law.

In the context of the military aggression of the Russian Federation against Ukraine, the analysis of the principles of social security is relevant in its content and purpose. The growth of social challenges, negative demographic changes and economic crises require constant improvement of the social protection system.

An integral part of this process is the understanding and use of the principles of social security law as the basic principles that determine the legal framework in this area.

An analysis of the essence and role of the principles of social security in modern legislation and practice is proposed. General and sectoral principles, their impact on the formation of social policy in order to ensure equity in the field of social protection are considered.

In the article, by comparing the principles of social security with the general principles of law, their interconnection and differences are determined. The sectoral influence of the principles on the legislative process and law enforcement practice, as well as their role in ensuring the state guarantee of the rights of citizens to social security, is emphasized.

The study of this topic will be a useful source of information for scholars, practitioners and anyone interested in current trends in the field of social protection.

It is this research work that will help to better understand the essence and importance of social protection, as well as contribute to the formation of effective strategies for managing social policy, especially in the context of Russia's military aggression.

Key words: unemployment, sectoral principles, principles of law, social security.

Вступ

Осмилення феномену соціального забезпечення, питань відпрацювання належного механізму його реалізації в рамках сучасного суспільства, безумовно, потребує відповідного теоретичного підґрунтя. Концептуальним у цьому плані виступає аналіз принципів соціального забезпечення в цілому та його фінансування зокрема.

Принцип як самостійна юридична категорія розглядається шляхом теоретичного узагальнення найбільш загального, типового, те, що виражає закономірності існування й розвитку, ядро цілісного системного утворення. Незважаючи на те, що проблема принципів права широко висвітлюється у науковій, монографічній літературі як у загальній теорії права, так і в галузевих дисциплінах, у науці досі немає єдності розуміння цієї категорії. Навіть загальна теорія держави і права не просунулася істотно вперед у дослідженні проблеми принципів права, зокрема з таких питань: чи можуть принципи права слугувати джерелами права; наділені вони нормативністю чи їм властиве виключно констатуюче значення; принципи права і правові принципи – тотожні поняття чи ні. Тому ця категорія потребує однозначного окреслення, оскільки

принципи є визначальним орієнтиром усієї правотворчої, правозастосовної й правоохоронної діяльності державних органів. Принципи права вносять єдність у всю систему юридичних норм і забезпечують єдність правове регулювання суспільних відносин, пов'язаних з людською діяльністю.

Найчастіше в науковій юридичній літературі пропонується класифікація принципів права за сферою їхнього поширення. За цим критерієм розрізняють загальноправові (трапляються також терміни «загальні» та «основні») принципи, міжгалузеві, галузеві та принципи інститутів права (внутрішньогалузеві). Існування і дія основоположних загальних принципів права мають системний характер, вони тісно взаємодіють. Система загальних принципів права динамічна. Дати вичерпний перелік загальних принципів права неможливо, бо вони не завжди мають достатню чіткість і стабільність змісту. У колективній монографії «Правові проблеми пенсійного забезпечення в Україні» (2012 р.) автори зазначають, що принципи взаємопов'язані, і кожен із них може бути витлумачений та застосований тільки у контексті всіх інших. Загальноправові, або основні, принципи є дійсно головними, мають всезагальний характер і значною мірою визначають систему принципів будь-якої галузі, інституту права [1, с. 24-25].

У юридичній науці не вироблено однозначної думки про те, які конкретно принципи права є міжгалузевими. При цьому в науковій літературі запропоновано різноманітні міжгалузеві принципи, які, на думку вчених, відображають соціальне призначення права соціального забезпечення, об'єктивні закономірності його функціонування та розвитку. До міжгалузевих принципів права соціального захисту Н. Б. Болотіна відносить такі принципи, як визнання і закріплення основних соціальних прав людини відповідно до загальновизнаних міжнародних стандартів, державну гарантованість здійснення цих прав та ін. [2, с. 133]. До принципів права соціального забезпечення і фінансового права, права соціального забезпечення й адміністративного права Г. С. Гончарова та С. М. Прилипко відносять принципи права на охорону здоров'я, освіту, захист від безробіття, бідності, підтримку сім'ї, материнства й дитинства, осіб похилого віку, інвалідів з боку держави й суспільства, захист своїх прав та свобод усіма не забороненими законом засобами [3, с. 144-145]. З урахуванням поглядів широкого кола науковців на проблему визначення міжгалузевих принципів права і на підставі конкретизації загальних засад стосовно права соціального забезпечення (пенсійного забезпечення як його інституту) та суміжних галузей права можна виокремити такі міжгалузеві принципи: свободи праці та заборони примусової праці; захисту від безробіття; забезпечення права на охорону здоров'я; забезпечення права на освіту; забезпечення свободи діяльності громадських об'єднань; соціального партнерства; пріоритетності соціального забезпечення дітей, інвалідів і громадян похилого віку; обов'язкового соціального страхування осіб, які беруть участь своєю працею в суспільному виробництві; захисту прав і свобод усіма способами, які не заборонені законом [1, с. 32-33].

Становлення і розвиток галузі права соціального забезпечення припадає на 1970-ті рр., що стало підґрунтям для таких правових основ, які впливають із самої природи соціального забезпечення та здійснення права на соціальне забезпечення, які визначають сферу її регулювання, порядок та умови встановлення прав та обов'язків суб'єктів, а також юридичний механізм забезпечення їх прав і законних інтересів. У літературі до галузевих принципів права соціального забезпечення відносять: 1) поширення права соціального забезпечення на всіх громадян незалежно від громадянства, форми та виду суспільно корисної діяльності; 2) здійснення забезпечення на рівні, не нижчому від установлених у державі соціальних стандартів; 3) здійснення забезпечення в разі настання соціального ризику; 4) державну гарантованість права на

соціальне забезпечення; 5) справедливості та неупередженості; 6) диференціацію умов та обсягів соціального забезпечення [4, с. 123].

У своєму комплексному монографічному дослідженні, підсумовуючи й угагальнюючи наукові здобутки попередників, Т. З. Гарасимів виділяє такі принципи соціального забезпечення: 1) всезагальність права соціального забезпечення; 2) визначення сфери суспільних відносин соціальним ризиком; 3) гарантії соціального забезпечення на рівні не нижче прожиткового мінімуму в державі; 4) панівна роль централізованого правового регулювання умов та порядку здійснення соціального забезпечення. Систему правових принципів права соціального забезпечення України, на погляд ученого, складають: 1) державні гарантії реалізації права на соціальне забезпечення; 2) диференціація умов та обсягу соціального забезпечення в Україні; 3) солідарна відповідальність суб'єктів права на соціальне забезпечення; 4) адресне соціальне забезпечення [5, с. 119].

Здійснивши аналіз різних позицій учених щодо класифікації галузевих принципів права соціального забезпечення, можна зробити висновок, що найчастіше як основні галузеві принципи права соціального забезпечення називалися: загальність соціального забезпечення; багатосторонність та різновидність соціального забезпечення; диференціація умов та рівня соціального забезпечення; забезпечення його коштом державних та суспільних фондів; охорона прав громадян на соціальне забезпечення [1, с. 41].

Не менш значущими для осмислення питання про принципи фінансування соціальної сфери є принципи фінансового права та фінансової діяльності, дія яких органічно пов'язана з функціонуванням системи соціального забезпечення. Це цілком природно, оскільки обумовлено низкою важливих факторів.

По-перше, функціонування будь-якої розвинутої соціальної системи неможливе без відповідного матеріального підґрунтя, що є не тільки фактором виживання цієї системи, а й надає можливості її прогресу. Так, Державний бюджет України 2024 року передбачає наступні витрати у сумі 3.309.047.585,4 тис. гривень, у тому числі видатки загального фонду Державного бюджету України - у сумі 3.108.221.939,5 тис. гривень та видатки спеціального фонду Державного бюджету України - у сумі 200.825.645,9 тис. гривень [6]. По-друге, сфера соціального забезпечення, як і сфера охорони здоров'я, є найбільш важливою в контексті збереження й відтворення людських ресурсів, надання індивіду комфортних, безпечних і, що не менш важливо, достойних людської гідності умов існування. По-третє, осмислення конгломерату принципів соціального забезпечення та принципів його фінансування може дозволити сформулювати нові підходи до проблем формування належної матеріальної основи забезпечення відпрацювання таких підходів до турботи громадян, що потребують соціальної допомоги, які відповідають рівню цивілізації XXI століття. Саме такий підхід повинен лежати в основі вирішення проблеми безробіття, яке на сьогодні становить 26% [7], соціальної підтримки внутрішньоперепічених осіб, а також сімей військовослужбовців, що загинули чи отримали поранення захищаючи територіальну цілісність України від військової агресії зі сторони російської федерації.

П. С. Пацурківський, застерігаючи від ототожнення галузевих принципів фінансового права з єдиними принципами державного управління чи з загальноправовими принципами, вирізняє такі принципи фінансової діяльності: 1) публічний характер фінансової діяльності; 2) розподіл функцій між представницькими органами влади та органами виконавчої влади; 3) пріоритет представницьких органів перед органами виконавчої влади; 4) пріоритетність публічних видатків щодо прибутків; 5) здоров'я фінансів; 6) фінансова безпека держави; 7) єдність фінансової діяльності та грошової системи; 8) повна самостійності у встановлених чинним

законодавством межах фінансової діяльності органів місцевого самоврядування; 9) міжгалузевий характер принципів; 10) соціальна спрямованість; 11) плановість; 12) гласність [8, с. 54]. Досліджуючи принципи публічної фінансової діяльності, О. А. Музика-Стефанчук вирізняє галузеві принципи та принципи окремих правових інститутів. До перших вона відносить принципи: 1) публічний характер фінансової діяльності; 2) розподіл функцій між представницькими органами й органи виконавчої влади у сфері фінансової діяльності; 3) пріоритет законодавчої влади над виконавчою; 4) пріоритет публічних видатків над доходами; 5) всебічний контроль у сфері фінансової діяльності – а до других: 1) єдність фінансової та грошової системи держави; 2) економічну доцільність оподаткування; 3) фінансову безпеку держави; 4) гласність; 5) плановість; 6) цільове використання фінансових ресурсів; 7) повнота; 8) єдність; 9) достовірність; 10) самостійність бюджету [9, с. 16].

Беручи до уваги аналіз вищезазначеного доробку вчених у галузях адміністративного, фінансового та права соціального забезпечення, до принципів фінансування сфери соціального забезпечення, варто віднести:

I. Принцип компетентності та професіоналізму при формуванні фінансової бази соціального забезпечення. Значення терміну «компетентний» означає такий, «який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий; який ґрунтується на знанні; кваліфікований; який має певні повноваження; повноправний, повновладний. Під терміном «професіоналізм» розуміють «оволодіння основами й глибинами якої-небудь професії». Основою формування вказаного принципу залишається конституційне закріплення права громадянина на вільну працю, рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізації програм професійно-технічного навчання, першопочаткової підготовки і перепідготовки кадрів для розвитку економіки та інших суспільних потреб [10].

Як вбачається із визначень даних понять, вони пов'язані із суб'єктом, який ними володіє, та їх характеристиками, які дозволяють їм вирішувати певні завдання, приймати рішення у відповідній сфері, у якій суб'єкт має повноваження, кваліфікацію та обізнаний із процесами, що відбуваються в певній галузі. Як і в будь-якій іншій сфері суспільного життя, важлива роль у сфері фінансування соціального забезпечення відводиться людським ресурсам, оскільки ефективність та результативність фінансування соціального забезпечення залежить від кваліфікації, знань та моральних якостей осіб, які наділені компетенцією у сфері фінансування соціального забезпечення;

II. Принцип врахування суспільної думки передбачає участь громадян, недержавних організацій, профспілок тощо у процесі формування видатків на соціальне забезпечення. Така участь полягає, зокрема, у публічних обговореннях державного бюджету, бюджету Пенсійного фонду. Громадяни мають право висловлювати та обґрунтовувати свою точку зору з будь-яких питань, вносити свої зауваження та пропозиції. Крім того, вони можуть взяти участь у виборі представників до бюджетних комісій або рад, що мають вплив на розподіл соціальних витрат. Такий підхід сприяє підвищенню відповідальності державних органів перед суспільством та забезпеченню більш ефективного використання бюджетних коштів з урахуванням потреб громадян. З 1 січня 2024 року прожитковий мінімум на одну особу з розрахунку на місяць становить – 2 920 грн [6].

III. Принцип неухильного додержання чинних соціальних стандартів. Вказаний принцип полягає в суворому дотриманні державних соціальних стандартів і нормативів органами державної влади та органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями.

IV. Принцип врахування міжнародних стандартів соціального забезпечення, досвіду розвинутих країн світу в цій сфері полягає у впровадженні міжнародних стандартів,

прийнятті нормативно-правових актів, які мають відповідати загальноєвропейським міжнародним принципам у сфері соціального забезпечення. Міжнародно-правове регулювання відносин у сфері соціального захисту здійснює значний вплив на розвиток національного законодавства. Водночас при прийнятті нових законодавчих актів в Україні у сфері соціального захисту, особливо при визначенні державних соціальних стандартів та державних соціальних гарантій, беруться до уваги міжнародні стандарти, зокрема встановлення прожиткового мінімуму, межі бідності тощо. Адаптація соціальної політики України полягає у реформуванні систем страхування, охорони праці, здоров'я, пенсійного забезпечення, політики зайнятості та інших галузей соціальної політики відповідно до стандартів ЄС і поступовому досягненні загальноєвропейського рівня соціального забезпечення і захисту населення. Для прикладу, розглянемо соціальну підтримку біженців з України у країнах ЄС.

У Німеччині тимчасовий захист для біженців з України продовжили до березня 2025 року. Зараз українці отримують соціальні виплати, як німецькі громадяни, а їхній розмір у 2024 році зріс приблизно на 10%.

Кошти розподілили таким чином:

- €563 для самотніх осіб (було €502);
- €506 для партнерів у сімейних парах (було €451);
- €451 для дорослих в інтернатних закладах (було €402);
- €471 для підлітків 14-17 років (було €420);
- €390 для дітей 6-13 років (було €348);
- €357 для дітей до 5 років (було €318) [11].

В Польщі, зараз українці мають право на:

- безкоштовне житло впродовж 120 днів за програмою «40+»;
- безплатне житло для сімей із багатьма дітьми, людей з інвалідністю, пенсіонерів, вагітних та матерів із немовлятами;
- офіційну роботу та безкоштовні медицину і освіту;
- отримання щомісячної виплати на неповнолітню дитину.

З 1 січня 2024 року в країні збільшили щомісячну виплату на дітей з 500 злотих до 800 злотих. Також при в'їзді в країну можна отримати одноразову допомогу в розмірі 300 злотих [11].

У Норвегії для біженців з України діє щомісячна фінансова допомога. Її розмір залежить від статусу людини:

- неодружений (-а) — 7850 норвезьких крон;
- сімейна пара — 13100 норвезьких крон;
- діти віком 0-5 років — 3850 норвезьких крон;
- діти віком 6-10 років — 3950 норвезьких крон;
- діти 11-17 років — 5150 норвезьких крон [11].

Щодо Чехії, то у жовтні чеський парламент підтримав продовження тимчасового захисту для українських біженців до березня 2025 року. Це дає їм право на державне медичне страхування, освіту та роботу. Що стосується фінансової допомоги – перші 150 днів дорослим особам в місяць виділятимуть 4860 чеських крон, а для дітей — 3490 крон. Після закінчення цього терміну суми зменшаться до 3130 крон та 3490 крон [11].

V. Державна підтримка та розвиток добровільних форм соціального забезпечення та благодійності полягає у створенні належних умов для розвитку добровільних форм соціального забезпечення, стимулювання громадських та інших неурядових організацій

для здійснення благодійництва шляхом створення належних умов, пільгового оподаткування тощо. Наприклад у Львові діють:

- громадські та благодійні організації, які працюють з людьми з інвалідністю: «Союз осіб з інвалідністю України», «Довіра»;
- неурядові організації, які працюють з багатодітними та малозабезпеченими сім'ями м. Львова: «Щаслива родина», «Товариство Червоного Хреста» [12].

VI. Принцип гарантування формування належного обсягу та функціонування механізму розподілу відповідних фінансових ресурсів полягає в оптимізації надходжень та створенні нових джерел формування коштів на соціальне забезпечення, а також у створенні прозорого механізму розподілу коштів на соціальне забезпечення.

VII. Належна інформаційна забезпеченість щодо акумуляції та розподілу фінансових ресурсів у сфері фінансового забезпечення полягає у створенні інструментів інформування громадськості з питань складення, розгляду, затвердження, виконання державного та місцевих бюджетів, а також контролю за їх виконанням. Зазначене забезпечується шляхом публікації документів та інформації, пов'язаних зі складанням бюджету, його затвердженням, виконанням та показниками ефективності управління. Вказаний принцип полягає у створенні системи, що надасть доступ громадянам до інформації про публічні кошти на всіх стадіях планування та використання, забезпечить актуальність, достовірність та унікальність інформації, комфортність використання аналітичних даних, простоту та зрозумілість поданої інформації, логічність та продуманість, можливість порівняння динаміки, можливість зворотного зв'язку та експертного обговорення.

VIII. Принцип недопущення волюнтаризму при розподілі й використанні відповідних фінансових ресурсів та проявів популізму при вирішенні питань фінансування сфери соціального забезпечення. Одним із визначальних елементів у регулюванні суспільних відносин у соціальній сфері є додержання принципу пропорційності між соціальним захистом громадян, фінансовими можливостями держави та гарантуванням права кожного на достатній життєвий рівень [13]. Тобто держава може брати на себе зобов'язання у соціальній сфері відповідно до її соціально-економічних можливостей, при цьому не порушуючи конституційного права громадян на достатній життєвий рівень, що вкрай важко в умовах, коли зобов'язання у сфері соціального забезпечення населення випереджають фінансові можливості держави.

IX. Принцип невідворотності відповідальності за правопорушення при фінансуванні сфери соціального забезпечення проявляється в неухильному застосуванні заходів примусу за порушення фінансового законодавства. При цьому заходи примусу застосовується уповноваженими на це органами (посадовими особами) в порядку, на підставах та в межах санкцій, визначених фінансовим законодавством України.

X. Неухильного дотримання цільового характеру фінансування соціального забезпечення. Під вказаним принципом розуміється, що бюджетні кошти використовуються тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями та бюджетними асигнуваннями. Для практичної реалізації цього принципу необхідний постійний контроль та моніторинг за витрачанням коштів соціальних фондів [14, с.132].

XI. Принцип оптимального поєднання усіх джерел фінансування соціального забезпечення полягає у здійсненні соціального забезпечення населення за рахунок усіх джерел фінансування: коштів державного та місцевих бюджетів, позабюджетних цільових фондів, недержавних страхових фондів, підприємств усіх форм власності, внесків працюючих громадян, кредитних коштів тощо. Під час визначення обсягу фінансування як держава, так і вищестоящі органи враховують наявність власних коштів, можливість одержання банківського кредиту і лише тоді, коли неможливо

покрити витрати із зазначених джерел, вирішується питання про бюджетне або відомче фінансування [15, с. 343].

XII. Принцип недопущення зловживання соціальними виплатами з боку їх отримувачів. Зміст цього принципу зводиться до того, що кошти, які виділяються на фінансування соціального забезпечення, повинні доводитися до конкретних отримувачів, які потребують соціального захисту, а не до осіб, які підробляють документи, приховують свої реальні доходи, отримують соціальні виплати на підроблені документи тощо. Для досягнення цієї мети необхідно створити єдиний реєстр пільговиків та пенсіонерів, здійснити верифікацію соціальних виплат, застосувати адміністративну та кримінальну відповідальність для осіб, які подали недостовірні дані, приховали інформацію про доходи чи вчинили інші незаконні дії з метою отримання соціальних виплат.

Висновки

Аналіз ролі і значення принципів права соціального забезпечення свідчить, що ці принципи мають конституційне закріплення відповідний поділ на загальні, галузеві та міжгалузеві. За своїм змістом і призначенням принципи у сфері соціального забезпечення спрямовані на захист соціальних прав людини і громадянина незалежно від того чи він є суб'єктом трудових відносин чи користується соціальними гарантіями зі сторони держави.

Визначено необхідність практичного впровадження змісту соціальних принципів для підвищення добробуту населення України в умовах військової агресії російської федерації, що унеможливило здійснення та реалізації окремих принципів соціального забезпечення.

Список використаних джерел

1. Правові проблеми пенсійного забезпечення в Україні: монографія / Хуторян Н. М., Вишновецька С. В., Дріжчана С. В., Іншин М. І., Кравчук Т. В., Коробенко Н. П., Лаврів О. Я., Лазор Л. І., Сімутіна Я. В., Стадник М. П., Скоробагатько А. В., Татаренко Г. В., Швець В. О., Шумило М. М. Київ. Ін Юре, 2012. 540 с.
2. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту України: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ. Знання, 2008. 663 с.
3. Право соціального забезпечення в Україні: Підручник/ За заг. ред. С.М.Прилипка, О.М. Ярошенка. Харків. Видавництво «Фінн», 2009. 434 с.
4. Право соціального забезпечення: навч. посіб для студ. вищ. навч. закл. П.Д. Пилипенко, В. Я. Буряк, С. М. Синчук, та ін. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. 486 с.
5. Гарасимів Т. З. Принципи права соціального забезпечення України. Дрогобич: видавнича фірма «Відродження». 2002. 128 с.
6. Про Державний бюджет України на 2024 рік: Закон України від 09.11.2023 р. № 3460-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text> (дата звернення: 21.02.2024).
7. Прасад А. Уряд прогнозує зниження безробіття до 19% до кінця року. Forbes.ua. *Forbes.ua | Бізнес, мільярдери, новини, фінанси, інвестиції, компанії.* URL: <https://forbes.ua/news/uryad-prognozue-znizhennya-bezrobittya-do-19-do-kintsya-roku-14092023-15998> (дата звернення: 21.02.2024).
8. Пацурківський П. С. Правові засади фінансової діяльності держави: проблеми методології. Чернівці: ЧДУ, 1997. 244 с.

9. Музика-Стефанчук О. А. Фінансове право: навчальний посібник. 3-е вид., виправл. і доповн. Київ. Атіка, 2007. 264 с.
10. Остапенко Л.О. Державна політика України щодо адміністративно-правового регулювання відносин у сфері праці : монографія. Львів : Растр-7, 2020. 688 с.
11. Смуток Б. Фінансова допомога українцям в ЄС у 2024 році: розмір та умови отримання | Chas.News. chas.news. URL: <https://chas.news/current/finansova-dopomoga-ukraintsyam-v-es-u-2024-rotsi-rozmir-ta-umovi-otrimannya> (дата звернення: 21.02.2024).
12. Перелік громадських організацій – Управління соціального захисту ЛМР. *Управління соціального захисту ЛМР*. URL: <https://social.lviv.ua/ngo/perelik-gromadskykh-organizaciy/> (дата звернення: 21.02.2024).
13. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 49 народних депутатів України, 53 народних депутатів України і 56 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 розділу VII «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2011 рік» від 26.12.2011 р. № 20-рп/2011. Офіційний вісник України. 2012. № 3. С. 55.
14. Хомич І. Ю. Принцип цільового використання коштів в соціальному забезпеченні населення України: поняття та значення. *Наше право*. 2013. № 10. С. 131-136.
15. Юрій С. І. Бюджетна система : підруч. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 624 с.